

Bijlage 2: **Van Herreweghen, H.** (1950). *Getuigenis 1950: De Poëzie*. In Lissens R.F. (red.), *De Vlaamse literatuur sedert Gezelle*. Brussel: Vlaams Economisch Verbond (*V.E.V.-Berichten*, speciaal nummer), pp. 83-85.

Getuigenis 1950: De Poëzie

Onder de dichters die in het Vlaanderen van 1950 zich nog vóór het wit papier (een hen geraakt onder hypnose door star naar een witte krijtlijn te kijken), in poëtische trance helpen, vindt men er van elke leeftijd. Het gaat niet op het werk der enen, kwalitatief, met dat der anderen te vergelijken. (En, terloops gezegd, wanneer ik verleden jaar te Merendree tot de jonge dichters zegde dat er een gebrek aan vitale bezieling in hun werk is waar te nemen, een geestelijke moeheid, dan bedoelde ik daarmee niet dat er vóór twintig of vóór tien jaar ‘betere’ verzen door jongeren werden geschreven dan nu. Laten we goed onderscheiden). Maar wie over de stand en de vooruitzichten van de hedendaagse Vlaamse poëzie moet schrijven, kan de oudere dichters rustig voorbijgaan, niet zozeer omdat het een onbegonnen taak is, hun werk te schiften en te oordelen volgens gewijzigde smaak en concepties (sommige ‘gevestigde’ reputaties zouden ontstellen door een eerlijk getuigenis van jongeren over hun werk!), maar omdat zij voor de nieuwe poëzie slechts belang hebben voor zover hun invloed nawerkt. Wat hier brutaal en onrechtvaardig door ‘jongeren’ en ‘ouderen’ begrepen wordt, acht ik gescheiden door de streep – door de kloof – 1940. De opvattingen over poëzie en poëtië van hen die vóór 1940 publiceerden, de geest en de houding van hun werk tegenover het leven zijn bekend en behoren, in litterairhistorisch opzicht, reeds tot een verleden. Oorlogsjaren tellen dubbel, maar 1940-1945 telt vijf dubbel. Er ligt daartussen de tijd van heel een geslacht. Daarom moeten het nieuwe levensgevoel, de geest van de tijd, de moderne problematiek, de richting der artistieke en gedachtenstromingen herkend worden bij de jongeren, zelfs al slaat men de poëtische waarde van sommig werk niet hoog aan.

Bestaat de Vlaamse poëzie, die onvolledig en beperkt misschien, de uiting is van een gewijzigd levensgevoel, die het klankbord is, waarop de vibraties van de moderne geest en het moderne gevoel resonneren? En kan men een gedicht dateren: 1950-1940-1930? Wat is het essentieel verschil tussen een vers van 1950 en een van 1930? Moet een gedicht niet tijdeloos zijn, ontdaan van alle elementen die het bepalen in de tijd en de ruimte, eeuwig en onveranderlijk zoals het essentiële in de mens zelf, dat het tracht te vangen in het woord?

Zoals op alle pertinente vragen, kan hier slechts genuanceerd geantwoord worden. De dichters schrijven niet in bende, denken of voelen niet in groep, zijn tenslotte, ook degenen die branden van liefde voor de gemeenschap, hyperindividualisten. Zij reageren verschillend, en op het eerste gezicht soms volko- [84] men onbegrijpelijk, soms schijnbaar niet, op het leven, de fenomenen, de gebeurtenissen, de invloeden, de stromingen van hun tijd. De ene ondergaat dat directer, de andere verwerkt alles slechts vaag, onherkenbaar, in de vorm van symbolen, of misschien kan men het enkel met een gevoelig oor beluisteren in zijn rythme, of hij laat slechts de algemene geest van zijn werk de invloed ondergaan der hedendaagse problematiek.

Dat was ook zo in vroegere jaren, alhoewel in mindere mate. Want ik denk niet dat er een tijd geweest is die meer dan deze de maatschappelijke klassen en de individuele mens zo heeft doorschokt, en, materieel en geestelijk en in elk persoonlijk geweten zo sterk ingreep. Minder dan ooit is de dichter een aparte, al ondergaat hij apart, en al moet hij apart getuigen. Zijn individualiteit, wil zij zich eerlijk en waarachtig uitspreken, zal enkel deel zijn en facet van een gemeenschap. *Voor 1940 konden de dichters zich nog als een soort godenkinderen beschouwen, met hogere vermogens en hogere zintuigelijkheid, en die met het leven speelden; in 1950 wekt dat idee alleen een vage glimlach. Wij weten dat het leven speelt met ons!*

Er is geen generatie – dat ‘generatie’ is ook een van die woorden! – die minder woorden heeft gebruikt om de voorgangers af te breken. Het was helemaal niet nodig; de meesten zijn zó reeds volkomen onleesbaar geworden. Tegenover het weelderige, decoratieve van de voorgaande poëzie, klinkt de huidige strakker en beheerster, zinrijker. De stem der (beste) dichters in deze tijd klinkt meer gedepouilleerd, naakter, bewust van de ijdelheid der woordfranjies en fiorituren, alhoewel niet zorgeloos voor de schoonheid van het vers. *Maar men kan thans geen gedicht meer schrijven om het gedicht, of als men het doen zou, dan ware het niet om de irrationaliteit van de poëzie, maar om de absurditeit van het leven te demonsteren.* Dat markeert het verschil. In voorgaande jaren achtte men de *methode* van het verzen maken van primordiaal belang, en zelfs de goede gedichten die ons resten, dragen nog de sporen van die ontzettende zorg waarbij vaak andere zorg achterwege bleef; thans geldt in de eerste plaats de houding tegenover het leven en de fenomenen, de *inhoud*, als men wil. En hier sluit 1950 gedeeltelijk aan bij het expressionistisch humanitarisme van 1918; niet met dezelfde idealen, (alleen het woord ideaal heeft reeds een heel andere betekenis) maar door de aard der aandacht: het ethische primeert, (ook en vooral bij

degene[n] die ogenschijnlijk op de ethiek schimpen). De huidige poëzie is (hoe fysisch soms ook) metaphysisch gericht.

De dichters gevoelen een zekere weerzin en angst om zich aan het absolute lyrisch gevoel over te geven. Zij staan er kritischer tegenover. *Daardoor wordt vaak nerveuzer, abrupter geschreven en herkent men in typische gedichten van deze tijd een gestyleerde wanorde, een spel van tonen en tegentonen, moderne onrust in klassieke maat.*

Het heeft een tijd geduurd voor wat men 'de oorlogsgeneratie' kan noemen, afstand nam van de dichters die hen voorafgingen. Dat kan verwondering wekken, en ten dele worden toegeschreven aan het gebrek aan krachtige persoonlijkheden onder de jonge dichters, al lijkt mij het gebrek aan bezinning brengende en richting gevende critici nog evidenter. Maar de oorzaak is dat de scheiding die zich voltrekt, wezenlijker en dieper is dan alleen een formele vernieuwing. Ik weet het wel: vele verzen die door jonge mensen thans worden geschreven hebben zuiver litterair geen grote waarde (maar waar zijn de ouderen?) en het eigenaardige feit doet zich voor dat de litteraire smaak constant evolueert, zonder dat de poëtische productie in staat is die evolutie bij te houden en te [85] voeden, laat staan te leiden. Dat is het omgekeerde van wat natuurlijkerwijze zou moeten gebeuren, nl. dat het avant-garde-werk de smaak richt en bepaalt, en eigenlijk geschiedt het ook zo, maar eerder onrechtstreeks dan, door buitenlands werk, waar de poëzie met scherper en gevoeliger aandacht op de maat van de tijd tracht te rhythmieren, zoals in Frankrijk b.v.

Men kan het spijtig vinden maar het existentialisme is de *leer* – of het geloof – die het *levensgevoel* van deze tijd rauwst maar trouwst formuleert, de geestestoestand die Albert Camus misschien het scherpst heeft gevat in een paradoxaal raccourci: 'Il n'y a qu'un problème qui compte: le suicide.'

Al stelt – Goddank – het probleem zich niet voor allen even scherp, elk van ons begrijpt die uitspraak zeer goed – elk van ons grijpt die uitspraak aan. Deze primaire existentialistische problematiek herkent men – misschien vaak als onbewuste ondertoon – in veel moderne poëzie. In die bewuste of lijdzaam ondergane filosofie voelt de jonge dichter zich in een absurde wereld verloren, radeloos en reddeloos in een doof heelal. Een lichamelijke en metaphysische angst voor de onbegrijpelijke existentie, en de walg van de geest voor een onwaardig bestaan; maar in die verlatenheid ziet men lotgenoten: en het is minder het idee van een gemeenschap, dan van het hele mensdom, de 'condition humaine' zelf die de dichter aangrijpt. Zo is deze poëzie tevens individualistisch en collectivistisch, maar het gevaar voor een misera-

bilistische retoriek is hier ver van denkbeeldig. Dit gevaar kan slechts ontweken worden door een volstrekte afkeer van het litteraire, door een uiterst voorzichtig behandelen der beeldspraak, door een critische cultus van het gedepouilleerde, naakte woord. *Rehabilitatie van het woord*. En hier een acte van dank aan Paul van Ostaijen. (Een der Paul van Ostaijen's!) En waarom niet aan Jan van Nijlen?

De enkele kenmerken van de nieuwe poëzie, die ik hier opsom zijn summair en veralgemenend. Tot op welke hoogte zij gelden voor de verscheidene richtingen – realisten, symbolisten, religieuze lyrieci, existentialisten en neo-expressionisten – en in die zogenaamde groepen voor elk dichter afzonderlijk, kan ik hier niet verder onderzoeken, al zou het voor de belangrijkste figuren een boeiende opgave zijn. Wat die 'tijd- en levensverbondenheid' betreft, daarover kunnen nog vele opstellen geschreven worden. Ik wens helemaal geen gedicht over Hiroshima (tenzij het een goed is), maar voor Goethe's gebod van gelegenheidspoëzie valt, met nuances altijd, veel te zeggen. En om een paar namen te noemen, die me in de jongere poëzie nauw aan het hart liggen, en wier betekenis en poëtische persoonlijkheid duidelijk boven die van hun leeftijdgenoten uitrijst: deze week las ik in een Vlaams weekblad het laatste gedicht van Anton van Wilderode: 'Gebed voor het Heilig Jaar'. Een gelegenheidsgedicht. Sobere, sierlijke, zinrijke poëzie, die tot het beste behoort dat sinds jaren hier werd geschreven. En 's anderendaags kreeg ik als redacteur van 'Dietsche Warande en Belfort' drie ingezonden verzen van Jos de Haes ter beoordeling. Verzen voor vrouw en kind. Gelegenheidsgedichten, waarin de Haes, die als geen ander de fijnste vibraties van de woordresonnans registreert en die kennis in de constructie van zijn gedicht toepast, o.m. een verwantschap met de moderne schilderkunst vertoont, (met Maurits van Saene b.v.,) beheerst-geconstrueerde, aristocratische strofen, die plotseling een verhelderend inzicht geven in de moeizame maar stadige vordering naar een nieuwe stijl.

En tot slot: onze poëzie tegenover de voorgaande? *Een poëzie die minder een demonstratie is van de methode en de poëtië, dan waar de methode eenvoudig de poëzie demonstreert. Dus dient.*